

Oponentský posudek k bakalářské práci Alžběty Stropnické

„Sociální vyloučení pohledem romských dětí“

(Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Turková, CSc.)

FHS UK

Vypracoval: Yasar Abu Ghosh, Ph.D.

19.1.2009

Jako cíl bakalářské práce uvádí Alžběta Stropnická odpověď na otázku, „jak si romské děti ze sociálně vyloučených rodin uvědomují či neuvědomují své sociální vyloučení a jak jej reflektují“ (s. 7). Jinde tuto otázku formuluje v konceptuálním jazyce jako důraz na „sociální, kulturní a symbolické“ [vyloučení]... v oblasti bydlení, vzdělávání a trávení volného času“ (s. 25). Už toto základní vymezení tématu je evidentně problematické. Ačkoli se může formulace otázky jevit jako logická, v podstatě už v sobě nese přepokládané závěry a je tudíž dopředu vychýlená jedním směrem. Formulace vychází z předpokladu, že sociální vyloučení se zhmotňuje v nějakém „vědomí“. Protože se ovšem podle autorky jedná o příslušníky sociálně vyloučených rodin, pak eventualita, kdy by si své sociální vyloučení neuvědomovali, opět pouze potvrdí závažnost tohoto sociálního vyloučení, které ještě není ani uvědomované. Vědomí sociálního vyloučení je jakoby mírnější formou sociálního vyloučení. Navíc takto vychýlené nastolení otázky má být zkoumáno na výpovědích dětí. I bez znalosti vývojové psychologie je zřejmé, že z výpovědí dětí nelze usuzovat o byť jen zprostředkovaném vztahu mezi zkušeností a výpovědí. Tento vztah, jak se později i potvrdí, za dítě musí vytvořit interpret jejich výpovědí. Pozoruhodná je v tomto ohledu pozn. 76 (s. 38), která na průběhu rozhovoru jasně ilustruje paternalistický postoj tazatelky k subjektům výzkumu a zároveň „jazykové“ nedorozumění, které takto vystavěná výzkumná situace nutně produkuje.

Teoretická část bakalářské práce vychází výhradně z českých zdrojů a je tudíž nutně uzamknuta v nekonečném diskurzu „romské otázky“. To se projevuje zejména tím, že se výzkumná agenda soustředí na vymezení pojmu sociálního vyloučení a následně na **identifikaci** populace, která by vykazovala její parametry. I přes explicitní úsilí o tzv. de-etnizaci tento diskurz opakovaně produkuje *kategorii populace*, jejíž životní styl se nicméně nijak neliší od toho, jak je vnímán životní styl Romů v širším veřejném diskurzu. Alžběta Stropnická ovšem prokazuje velmi dobrou znalost místní debaty a je třeba uznat, že na několika místech upozorňuje na její nedostatky. Rozlišení mezi konceptem „kultury chudoby“ a „underclass“ vyznívá v podání autorky ve prospěch prvního s ohledem na to, že ten druhý obviňuje chudé za jejich chudobu a tím je stigmatizuje. Zde je nutné zdůraznit, že právě z těchto důvodů byl kritizován právě koncept kultury chudoby. Koncept underclass naproti tomu postrádá etický rozměr, který v konceptu kultury chudoby způsobuje, že se jedná o kulturu nedostatku a negace.

Empirická část bakalářské práce sestává z analýzy rozhovorů s 10 dětmi ze sociálně vyloučených rodin. Polostrukturované rozhovory měly umožnit to, aby „zmapovaly každodenní situaci vyloučených dětí s ohledem na proces vzdělávání a trávení volného času“ (s. 37). Rozhovory nejsou nicméně k dispozici, v textu se objevují pouze úryvky, které

dokládají autorkou naznačené typy výpovědí. Z tohoto důvodu není možné posoudit konkrétní postupy autorky při realizaci rozhovorů. Obecně lze konstatovat, že řada závěrů práce se neopírá o skutečně kvalitativní zkoumání. Nejde jen o problém reprezentativnosti vzorku, který je žalostně malý. Hlavní důvod vidím v omezení se na analýzu rozhovorů pro problémy, které evidentně nemohou být zkoumány na základě rozhovorů. Jako příklad uvedu problematiku výběru povolání. Závěr této pasáže se zdánlivě skutečně týká „uvědomování si sociálního vyloučení“ na straně dětí: „Děti vědí, jaké školy by mohly navštěvovat, stanovují si však velmi nízké cíle...“ (s. 47). Na druhou stranu tomuto závěru předchází širší zdůvodnění, které tento závěr umožní: „To, že žijí v sociálně vyloučených rodinách, ovlivňuje v tomto případě spíše motivaci ke studiu a stanovování budoucích cílů“ (s. 47). Spojit prvé s druhým předpokládá průkaznou souvislost mezi prostředím a kognitivní absorpcí zkušenosti. Tuto souvislost ovšem nelze „domyslet“, nelze jí dedukovat na základě strohé a limitované znalosti sociálního prostředí dítěte. Tu lze pouze vysledovat dlouhodobě a na základě konkrétních interakcí, které dlouhodobě vštěpují hodnoty a vzory chování. Vzhledem k zaměření práce a k udávané detailní znalosti prostředí se jako naprosto nepochopitelné pak jeví formulace, že „v případě komunitní školy a školy zaměřené na sociálně slabší žáky je však úroveň učiva nepopsatelně (*sic!*) nižší“ (s. 43). Tímto autorka zcela minula přínos, který svou prací mohla přinést pro obecnější posouzení parametrů sociálního vyloučení. Právě pro etnografii (popis!) takových zařízení, které pravděpodobně zefektivňují sociální vyloučení, má přítom Alžběta Stropnická velmi příhodné postavení. Interpretaci výběru povolání dále redukuje výhradně na „viditelné“ vzory (s. 45-46) – čímž zároveň *a priori* vymezuje sociální prostor sociálně vyloučených v hranicích podobně situovaných lidí (i romské děti chodí k lékaři, vidí v televizi jiná povolání, pravděpodobně ví o zaměstnání rodičů neromských spolužáků apod.) – a tak jí nezbyvá než opakovat lidové představy o sociálním dědictví povolání. Příkladem dokladem o velmi intuitivním a nepromyšleném zacházení s výzkumnou metodou rozhovoru je způsob, jakým autorka posuzuje rozhovor, který nepřinesl předpokládaný výsledek. O dotazované dívce, která odpověděla na řadu otázek „nevím“, se domnívá, že se nesoustředila na rozhovor. Ani polostrukturovaný formát dotazníku tak autorce nepomohl, aby svá tázání přizpůsobila situaci dialogu a vztahům s dotazovaným. Nedostatky tak stále hledá na straně slabšího, pochopitelně v jeho nedostatečných mentálních schopnostech.

Nepochybuji o tom, že Alžběta Stropnická je detailně seznámena s osudy dětí a rodin, se kterými pracuje. Stála před nelehkým úkolem, jak tuto „praktickou“ znalost přetavit v důkladnou znalost. Teoreticky byla k tomuto úkolu dobře vybavena, jak prokazuje v teoretické části práce, i když se v ní omezuje na lokální reflexe. Empirická část nicméně se mi jeví jako ledabyle provedená, spíš s minimem úsilí, bez metodologické invenčnosti a nápadů. Není proto divu, že nakonec dospívá k pozoruhodnému závěru, jenž svou banálností přímo duní: „Romské děti reflektují spíše dílčí dopady sociálního vyloučení, než že by si uvědomovaly jeho celkový dopad a následky, které je postihují“ (s. 50).

Práci hodnotím jako velmi dobrou, nicméně na horší dvojku.

Yasar Abu Ghosh.